

<https://doi.org/10.31516/2410-5325.085.04>
УДК 791(477)“1917/1918”(045)

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (1917–1918 РР.)

Р. В. Росляк

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України, м. Київ, Україна
roslyak@i.ua

R. Rosliak

M. T. Rylskyi Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of the
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5432-2895>

Р. В. Росляк. З історії українського кінематографу доби Центральної Ради (1917–1918 рр.)

У статті досліджено деякі питання розвитку української кінематографії за доби Центральної Ради (1917–1918 рр.). Новий етап в історії кіно пов'язаний з активним національно-культурним відродженням України після Лютневої революції 1917 р. Завданнями перших державних кіноустанов — театрального відділу Генерального секретарства народної освіти, а згодом і кінематографічної секції — були пошук приміщень для національних кінотеатрів, відповідного технічного обладнання, формування фільмотеки науково-популярного спрямування. Паралельно із цим відбувалася робота з організації і здійснення зйомок, проведення кіносеансів. У цей час розпочалася законотворча діяльність, спрямована на впорядкування кінопроцесу. Далеко не все із запланованого вдалося реалізувати, але діяльність зазначених установ заклала фундамент для подальшого розвитку національного кіномистецтва вже за доби Гетьманату.

Ключові слова: кінематограф, Центральна Рада, театральний відділ, кінематографічна секція, кінохроніка, кіновиробництво.

R. Rosliak. From the History of Ukrainian cinema of the Central Rada period (1917–1918)

The relevance of this article. For a long time, the history of national cinematography from the specified period remained largely unexplored. The archives of newspapers and magazines from that era were declassified only after Ukraine declared its independence, which facilitated the creation of objective studies in film history from that period. The proposed topic is relevant both theoretically and practically. Theoretically, it involves investigating lesser-known and even undiscovered aspects of Ukrainian cinema history, contributing to a comprehensive understanding of the subject. Practically, it addresses the necessity of applying historical experiences (both positive and negative) to contemporary filmmaking practices.

The purpose of the article is to analyze the activities of state authorities, focusing on the theater department and the cinematography department, regarding the development of the national film industry in 1917–1918. The analysis covers the creation of cinematographic infrastructure and film libraries, the organization and implementation of film production, the promotion of film screenings, and the creation of a regulatory and legal framework.

The methodology. In the research, we apply principles of objectivity, historicism, and a systematic approach, as well as problem-chronological, historical-comparative, and other research methods to conduct our analysis.

The results. This article explores some issues of the development of Ukrainian cinema during the Central Rada period (1917–1919). A new stage in the history of cinema is associated with the active national and cultural revival of Ukraine after the February Revolution of 1917. The tasks of the first state cinema institutions — primarily the theater department of the General Secretariat of Public Education, and later the cinematographic section — involved finding venues for national cinemas, acquiring suitable technical equipment, and assembling a film library focused on educational and scientific content. Alongside these efforts, work was underway to organize and carry out filming and screenings. During this time, lawmaking activities aimed at streamlining the film process began. Although not all plans came to fruition, the activities of these institutions laid the foundation for the subsequent development of national cinema during the Hetmanate era.

The scientific novelty consists in correcting the date of the establishment of the cinematographic section and, for the first time, comprehensively analyzing the activities of state bodies in the field of cinema.

The practical significance. The results of the study can be applied to the preparation of comprehensive papers on the history of Ukrainian cinema and the development of relevant educational courses.

* This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Keywords: *cinematography, Central Rada, theatre department, cinematography section, newsreels, film production.*

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Історія національного кінематографу доби Української революції 1917–1920 рр. (а відповідно, і Центральної Ради) тривалий час залишалася невивченою. Негативне ставлення радянської тоталітарної системи до національно-визвольної боротьби українців за незалежність спричинило не лише заборону досліджень подібного спрямування, а й засекречування величезного масиву архівних документів та періодичних видань тієї доби. Тому лише після відновлення Україною Незалежності в науковців з'явився доступ до засекречених матеріалів, а головне — можливість об'єктивного і неупередженого погляду на тогочасний кінопроцес. Відтак, актуальність пропонованої теми вбачається принаймні у двох аспектах: теоретичному (заповненні «білих плям», уточненнях і доповненнях, що слугуватиме творенню цілісної концепції розвитку українського кіно) й практичному (використанні минулого досвіду — і позитивного, і негативного — у сучасному кінопроцесі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток українського кінематографу доби Центральної Ради є предметом наукового інтересу насамперед кінознавців. Однією з перших до означеної тематики звернулася Л. Пуха (1999). У своїй книзі вона досліджувала кінематографічну діяльність Леся Курбаса, однак значну увагу відвела заявленій темі; важливою особливістю розвідки є те, що авторка використала раніше недоступні архівні документи, тогочасну газетну і журнальну періодику. Автором кількох праць є В. Миславський, котрий у своїй останній монографії означеній темі присвятив два підрозділи: «Ігровий кінематограф у роки Лютневої і Жовтневої революцій» і «Передумови становлення українського державного кінематографу у період УНР, Української Держави і Директорії УНР» (Миславський, 2018). У контексті аналізу функціонування кіноосвітніх закладів

до цієї теми звертався Р. Росляк (Росляк, 2006). Кінематограф Центральної Ради хоча і не став предметом окремого дослідження вітчизняними істориками, однак його історія різною мірою набула відображення в їхніх працях. Серед таких авторів: Д. Розовик — автор монографії з національного культурного відродження 1917–1920 рр. (Розовик, 2002), Т. Осташко, яка досліджувала літературно-мистецьке життя за часів Центральної Ради (Осташко, 1998), та ін. Попри наявність літератури з означеного питання, водночас потребують додаткових дослідження та уточнення деякі питання (напр., створення державних органів управління вітчизняною кіногалуззю, їх функціонування тощо). Усе це і зумовило наше звернення до цієї тематики і визначило її актуальність.

Мета статті — проаналізувати діяльність органів державної влади (головним чином театрального відділу та кінематографічної секції) щодо розвитку національної кіногалузі в 1917–1918 рр. (створення кінематографічної інфраструктури і фільмотеки, організація й проведення кінознімальних, а також кіносеансів, формування нормативно-правової бази та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Лютнева революція 1917 р. спричинила розвал російського самодержавства і привела до пробудження національної самосвідомості багатьох представників колишніх колоній Російської імперії. Україна не стала винятком — у нашій країні розпочалося активне національне відродження, неодмінними атрибутами якого стали освіта, культура та мистецтво. Разом з іншими питаннями ними активно опікувалася створена в березні 1917 р. Центральна Рада — український представницький орган політичних, громадських, культурних та професійних організацій, а згодом — революційний парламент України.

У липні 1917 р. в складі Генерального секретарства народної освіти¹ створено відділ мистецтва, який охоплював такі напрями: пластичне мистецтво і мистецька освіта; народне мистецтво й мистецька промисловість; музичне

¹ Саме освітнє відомство розпочало свою діяльність у червні 1917 р. У тогочасних документах трапляються варіації його назв: Секретарство освіти, Генеральний секретаріат освіти, Секретаріат освіти тощо. 9 січня 1918 р. за старим стилем (22.01.1918 р. — за новим) IV Універсалом УЦР Українську Народну Республіку проголошено самостійною державою; Генеральний Секретаріат перетворювався на Раду Народних Міністрів, а Генеральний секретаріат освіти — на Міністерство народної освіти.

мистецтво; театральне мистецтво (Відділ мистецтва, 1917). Останній згодом оформився як театральний відділ. Програма діяльності відділу, зокрема, передбачала організацію театральних труп у великих містах, керування репертуаром, створення робітничих і сільських театрів, мандрівних театрів, заснування навчальних закладів, видавничу діяльність (Театральний відділ при Генеральному секретарстві народної освіти, 1917). Зусиллями відділу в Києві вже невдовзі створено перший державний український театр — Український національний театр. Паралельно з новоутвореним продовжували працювати Перший стаціонарний театр М. Садовського, Молодий театр Леся Курбаса, Міський оперний театр, російський театр «Соловцов» та ін. (Станішевський & Леоненко, 2009).

На відміну від театального, кінематографічне життя в Україні впродовж кількох місяців загалом мало відрізнялося від дореволюційного. У кінотеатрах переважала продукція іноземних і російських кінофірм; останні під час Першої світової війни суттєво зміцнили й змогли потіснити своїх іноземних конкурентів. Серед знятих власне вітчизняними студіями назвемо кінокартини «Віра Чибіряк» (кіностудія «Світлотінь», Київ), «Жага життя та кохання» (кінотовариство «Аргус», Київ), «Судіть, люди», «Хочу бути Ротшильдом» (обидві — «Мізрах», Одеса), «Син» («Мірограф», Одеса) та ін. У той же час активізуються кінохронікери. І не дивно: тогочасне бурхливе політичне, національне життя саме просилося на екрани.

19 березня 1917 р.¹ у Києві відбулася стотисячна маніфестація патріотичних сил, яка стала свідченням масовості українського національно-визвольного руху. Перед присутніми виступив голова Центральної Ради М. Грушевський, якого маніфестанти на руках занесли на балкон. Кінематографісти спрацювали доволі оперативно: змонтовану хроніку вже наступного дня було презентовано Центральній Раді на її черговому засіданні (Українська Центральна Рада. Т. 1, 1996, с. 46).

На тому ж таки засіданні ухвалено рішення: «Просити Правничу комісію ужити всіх захо-

дів, щоб секвестровані кінематографи (кінотеатри. — *Р. Р.*) перейшли в руки ЦР, а також здобути право на монополію картини народних рухів. Всю цю справу передати Агітаційній комісії» (Українська Центральна Рада: Документи і матеріали, 1996, с. 46). Це рішення викликає деякі питання. По-перше, секвестр означає заборону або обмеження, що запроваджуються органами державної влади на використання чи розпорядження будь-яким майном. Але хто ж тоді здійснив секвестр і яких кінотеатрів? Малоімовірно, що на це спромоглася Центральна Рада за два тижні свого існування (створена 4 березня 1917 р.). По-друге, потребує прояснення і ситуація щодо передачі згаданих кінотеатрів у підпорядкування ЦР — чи вони мали бути націоналізованими, чи застосовані якісь інші форми управління? З іншого боку, враховуючи соціалістичні погляди очільників ЦР, ситуація виглядає не такою вже й дивною. І, по-третє, що то за «картина (картини?) народних рухів», монопольне право на які мала отримати Рада? Чи не про хроніку йдеться? Таким чином, тут більше запитань, аніж відповідей. До того ж, згодом якихось помітних кроків з націоналізації кіногалузі здійснено не було.

Питання кіно поступово потрапляють і в орбіту інтересів театального відділу. Так, 16 листопада 1917 р. на нараді голів відділів і секцій Департаменту мистецтв Генерального секретарства освіти Л. Старицька-Черняхівська, звітуючи про діяльність театального відділу (у зв'язку з хворобою своєї сестри, М. Старицької, вона нерідко виконувала обов'язки голови зазначеного відділу. — *Р. Р.*), крім іншого, вела мову про потребу створити культурно-просвітній сінематограф (ЦДАВО України (е), арк. 12).

Значних зусиль докладав відділ для пошуку приміщень для потреб кіно, звертаючись, зокрема, до відповідних державних інстанцій. Така ініціатива, до прикладу, знайшла розуміння у тво начальника штабу Київської військової округи: у листі від 21 листопада 1917 р. він повідомляв, що для згаданих потреб доцільно рекувізувати недобудоване приміщення Київської жіночої гімназії Святої княгині Ольги по вул. Володимирській (ЦДАВО України (ф),

¹ Дати до 15 лютого 1918 р. подаються за юліанським, а з 16 лютого 1918 р. — за григоріанським календарем.

арк. 2). 8 грудня 1917 р. до комісара з реквізиції Генерального Секретаріату України звернулося Секретарство освітніх справ з проханням реквізувати кінематограф по вул. Хрещатик, 7. Паралельно до згаданого посадовця 11 грудня листа написав і театральний відділ, який просив «сповнити [...] прохання якнаскорше» (ЦДАВО України (f), арк. 8).

Крім приміщень, театральному відділу гостро бракувало відповідного кінообладнання. Натомість деякі організації Києва його майже не використовували. Одна з них — Комітет Всеросійського союзу міст, до якого входила Організація кінематографічних розваг при медико-санітарному відділі.

Констатуючи наявність у Києві значної кількості військових, «які потребують розумної розваги», — з одного боку, та ліквідацію шпиталів — з іншого (внаслідок чого медико-санітарний відділ став фактично непотрібним для Комітету ВСМ), голова театального відділу М. Старицька 9 грудня 1917 р. звернулася до Секретарства освітніх справ з проханням передати Організацію кінематографічних розваг з усім персоналом та інвентарем до освітнього відомства (ЦДАВО України (f), арк. 10-10 зв.). Освітнє відомство пропозицію підтримало і надіслало листа до медико-санітарного відділу ВСМ (ЦДАВО України (f), арк. 11). Останній натомість запропонував придбати кіноапарат з обладнанням. Відтак, театральний відділ змушений був звертатися до освітнього відомства про виділення 2200 крб для зазначеної мети (ЦДАВО України (f), арк. 13).

Поворотним моментом в «десятої музи» доби Української революції стала організація кінематографічної секції (у складі театального відділу) — першого державного органа в галузі кіно. Очолила його відома українська письменниця, громадська діячка Л. Старицька-Черняхівська — одна з провідних постатей національного відродження кінця XIX — початку XX ст.

Газета «Відродження» повідомляла, що кіносекція (у публікації — кінематографічний відділ. — *P. P.*) організувалася на початку 1918 р., а її завданням стало «використовувати кінематограф у справі поширення культури і національної свідомості серед народних мас» (Кінематограф для

шкіл та гімназій Народ[нього] міністерства освіти, 1918). Утім публікація з'явилася лише на початку квітня — після звільнення території УНР від окупаційних російських більшовицьких військ (які, крім усього іншого, понищили чимало документації), тому ця дата, вочевидь, потребує деякого уточнення. Можемо зробити обережне припущення, що кіносекція була організована трохи раніше — у грудні 1917 р. Це підтверджує лист голови театального відділу М. Старицької від 4 грудня 1917 р. до відділу вищої освіти Генерального секретарства народної освіти з відомостями про штат очолюваного нею відділу, у якому згадується голова кіносекції з окладом 450 крб (ЦДАВО України (g), арк. 11). Та, можливо, це була лише пропозиція щодо майбутнього штатного розпису, адже, судячи з іншого документа, станом на 9 грудня 1917 р. «кінематографічний відділ» (точніше, його штатний розпис. — *P. P.*) затверджено ще не було (ЦДАВО України (f), арк. 10 зв.). Водночас наказом голови театального відділу з 1 січня 1918 р. відбулися такі призначення (по вільному найму): Я. Яцовського — помічником завідувача кіносекції, С. Сьомака — кінооператором (ЦДАВО України (g), арк. 21), А. Юровського — механіком-демонстратором (ЦДАВО України (d), арк. 4). Очевидно ж (і логічно): спочатку створюється відповідний структурний підрозділ, а вже потім призначаються його співробітники.

Слід зазначити, що секція не була органом управління кіногалуззю в чистому вигляді. З одного боку, її співробітники намагалися впорядкувати кінопроцес, розробляючи нормативно-правову базу, з іншого — опікувалися питаннями кіновиробництва (самостійно знімали хроніку або ж замовляли зйомки іншим операторам та кіностудіям), прокату (самостійно та надаючи різним установам та організаціям для демонстрації фільми), здійснювали пошук приміщень для потреб кіно, обладнання тощо. Таке поєднання функцій органа управління з виробничими, прокатним та іншими завданнями не було чимось незвичним для того періоду. До слова: створений більшовиками на початку 1919 р. Всеукраїнський кінокомітет також поєднував різні функції, але, порівняно з кіносекцією, мав для цього величезний апарат.

Одним із перших кроків кіносекції стало створення фільмотеки культурно-просвітницького спрямування. Ще в січні 1918 р. Міністерство народної освіти видало циркулярного листа до всіх українських гімназій і шкіл м. Києва з пропозицією використовувати кіно в навчальному процесі. Причому кіносекція надавала не лише кінокартини, а й проєкційний апарат, також могла відрядити лектора для пояснення їх змісту (ЦДАВО України (g), арк. 20).

Реалізацію подальших завдань з розвитку національної кіногалузі зупинив більшовицький наступ. Розпочалася Перша російсько-українська війна. Після підписання Берестейського договору відбулося звільнення України від більшовиків українськими, німецькими та австрійськими військами. 1 березня 1918 р. звільнено Київ. Життя поступово стало повертатися у звичне русло. Разом з іншими державними установами свою роботу відновила і кінематографічна секція театрального відділу.

Одна з газет інформувала, що кіносекція має «два цілком улаштованих рухомих кінематографи, які майже щодня проводять сеанси по різних школах і приютах. Діти дуже охоче відвідують ці сеанси» (Кінематографічна секція, 1918). У публікації йшлося про наявність у секції кінохроніки «Похорон юнаків-героїв, замордованих більшовиками під Крутами», «Парад 1-ї української дивізії, складеної з бувших полонених», а також про створення при театральному відділі кіномузею, «де будуть переховуватися всі негативи тих картин, які по своєму змісту належать добі визволення України» (там само).

Це лише невелика частка адрес київських освітніх установ, де проходили кіносеанси: вища початкова школа (Солом'янка, вул. Ігнат'єва), міське училище (Поділ, вул. Флорівська, 1), школа (Труханів острів), Олександрівський притулок (Лук'янівка, вул. Овруцька, 2), жіноча гімназія (Печерськ, вул. Суворовська, 2) (ЦДАВО України (b), арк. 14, 15 зв.).

Не маючи спочатку необхідної кількості фільмів, кіносекція звернулася до прокатних контор з проханням надати списки зарубіжних і вітчизняних картин культурно-освітнього спрямування і в такий спосіб допомогти школам (ЦДАВО України (d), арк. 57-57 зв.). Відомо, що, наприклад, стрічки «У світі тварин» і «Види Парижа»

для демонстрування в дитячих притулках у березні 1918 р. надало Київське відділення кіностудії «Пате» (ЦДАВО України (f), арк. 53).

Не оминала своєю увагою секція і військовиків. Зокрема, її представник Я. Яцовський у березні вів переговори з головою культурно-просвітнього відділу Військового міністерства УНР стосовно проведення кіносеансів у казармах військових частин (ЦДАВО України (f), арк. 23).

Здобутки мистецтва кіно використовувалися і для роз'яснення сучасної політичної ситуації, популяризації історичної спадщини. Так, 21 квітня 1918 р. в помешканні Народної аудиторії (вул. Бульварно-Кудрявська, 26) була запланована лекція члена Центральної Ради М. Корчинського на тему «Мир України з Центральними державами», після якої слухачі мали змогу переглянути хронікальну стрічку «Заключення миру з Центральними державами у Бресті» (У неділю 21 квітня..., 1918); а кількома днями раніше — 14 квітня — лекція Д. Дорошенка «Запорозька Січ», організована «Просвітою», з «картинами проєкційного ліхтаря» (Т[овариств]во «Просвіта» імені Шевченка..., 1918), хоча в цьому випадку йшлося, радше за все, про демонстрацію «слайдів».

Водночас діяльність кіносекції не обмежувалася лише столицею. Театральний відділ (у квітні, а потім у травні) звернувся до Міністерства шляхів про безкоштовний проїзд трьох осіб і перевезення обладнання «мандрівничого культурно-просвітнього кінематографа». Перший маршрут пролягав територією Полтавської та Чернігівської губерній, сеанси головним чином мали проходити в місцевих осередках «Просвіти» (ЦДАВО України (a), арк. 7-7 зв.).

Важливий аспект діяльності кіносекції — організація і проведення кінозйомок. Намагаючись максимально зафіксувати на плівку тогочасне українське життя, Л. Старицька-Черняхівська наприкінці березня 1918 р. звернулася до канцелярії Центральної Ради з проханням заздалегідь повідомляти про урочистості, важливі події, наради тощо. Ці зйомки планувалося використати під час створення національного кіномузею (ЦДАВО України (f), арк. 33).

Свої послуги театральному відділу також запропонував досвідчений оператор В. Добржанський. На початку березня театрального відділ

у листі до міністра народної освіти просив виділити кошти для придбання в Добржанського хронікальних стрічок «Парад Вільного козацтва» (90 м негативу і 90 м позитиву) та «Свято Шевченка» (85 м негативу і 85 м позитиву) — загалом на 874 крб (ЦДАВО України (f), арк. 22); наприкінці місяця аналогічна ситуація виникла із виплатою 917 крб за 140 м (негативу і позитиву) хроніки «Похорони юнаків-героїв України» (ЦДАВО України (f), арк. 37). Невдовзі оператор отримав завдання зняти парад 1-ї дивізії, сформованої з колишніх військовополонених, і відправлення першої української авіапошти до Одеси (ЦДАВО України (f), арк. 34). З хронікою «Парад 1-ї дивізії, складеної з бувших полонених», виникла неприємна ситуація — оператор з невідомих нам причин чомусь не поспішав її віддавати (ЦДАВО України (f), арк. 61). Відтак театральний відділ змушений був удатися до рішучіших кроків. У своєму листі від 22 квітня 1918 р. В. Добржанському пропонувалося «прийти одержать належні Вам гроші і негайно ж сьогодні повернути картину “Парад 1-ї дивізії”, яка є власністю Міністерства народної освіти. Коли картина не буде повернена Вами міністерству сьогодні, то буде зроблено розпорядження про притягнення Вас до суду» (ЦДАВО України (f), арк. 68). Імовірно, цей конфлікт і вплинув на згортання подальшої співпраці, а зйомки хроніки здійснювали співробітники секції.

Для популяризації подвигу крутянців театральний відділ у березні 1918 р. звернувся до власника кінотеатру А. Шанцера з проханням надати на один вечір приміщення для демонстрації зйомок похорону полеглих героїв (ЦДАВО України (f), арк. 31).

Не обмежуючись демонстрацією культурно-просвітніх фільмів і зйомкою хроніки, кіносекція планувала розпочати масове виробництво (ЦДАВО України (f), арк. 38 зв.). З цією метою 19 березня 1918 р. була скликана нарада, де розглядалися питання: «1. Інценіровка фабрично-заводськ[ої] індустрії. 2. Краєвиди України. 3. Етнографія і побут народу, пам'ят[ки] старов[ини]. 4. Інценіровка історичних подій. 5. [Інценіровка] літературних творів наших письменників» (ЦДАВО України (f), арк. 27). Серед локацій зйомок пам'яток старовини — Київ, Кам'янець-Подільський, Хотин,

Канів (церкви XII ст.), Луцьк, Острог (із цього приводу був надісланий лист відділу охорони старовини і мистецтва) (ЦДАВО України (f), арк. 51–51 зв.). Українська природа (краєвиди) мали бути представлені дніпровськими порогами та ін. (лист до Академії мистецтв) (ЦДАВО України (f), арк. 36). У ролі консультантів щодо фільмування фабрик і заводів планувалося залучити фахівців з Міністерства праці, а для «інценіровки» історичних фільмів та екранізації творів українських письменників мали бути оголошені два окремі конкурси (ЦДАВО України (f), арк. 28).

Після вигнання більшовиків з України продовжилася робота з пошуку кінообладнання та приміщень. 27 березня 1918 р. М. Старицька звернулася до генерального контролера УНР з проханням про передачу театральному відділові кіноапаратів та іншого обладнання військового кооперативу Всеросійського земського союзу, що містився по вул. Інститутська, 4 (ЦДАВО України (f), арк. 43–43 зв.).

18 квітня 1918 р. було підписано угоду між Міністерством народної освіти УНР в особі його вповноваженої Л. Старицької-Черняхівської та правлінням Трудового товариства з організації та експлуатації кінотеатрів в Україні (ЦДАВО України (c), арк. 18–19 зв.), що передбачала створення культурно-просвітнього кінотеатру.

Документ цікавий тим, що в ньому прописано, яким мав бути український національний кінотеатр: уся реклама та внутрішнє оформлення закладу декоруються в українському стилі; в українську форму, затверджену освітнім відомством, одягаються контролери-білетери. Назви фільмів, програмки і титри — також українською. До програми мали входити «малюнки наукові, краєвиди, драми і комедії», причому не якісь там, а нові і найкращі. За наявності належного посвідчення військовики могли сплачувати 50% вартості квитка (але лише для трьох перших і двох останніх рядів). У свята проводилися два денних сеанси для учнів і козаків — безкоштовно, а якщо за плату, то прибуток надходив до Міносвіти.

Добою Центральної Ради датується і початок законодавчих ініціатив у галузі кіно. Так, 15 квітня 1918 р. до Ради Народних Міністрів

УНР була спрямована пояснювальна записка до законопроекту про асигнування 210,9 тис. крб для потреб театального відділу. Документ підписали народний міністр освіти та голова театального відділу. 117 тис. крб із зазначеної суми передбачалися для потреб кіносекції. Отримані кошти планувалося використати на зарплатню завідувачеві культурно-просвітнього кінотеатру, механіку-демонстраторові, для придбання трьох комплектів кіноапаратів, кінофільмів (10 тис. м), негативної (10 тис. м) і позитивної (20 тис. м) плівки, створення кіноательє для зйомок фільмів і лабораторії для проявлення знятого матеріалу, а також на закордонне відрядження (ЦДАВО України (г), арк. 23).

22 квітня 1918 р. законопроект підтримала Рада Народних Міністрів і подала його на розгляд до Центральної Ради (Українська Центральна Рада. Т. 2, 1997, с. 258). Та рівно за тиждень (29.04.1918) відбувся державний переворот: Центральна Рада втратила легітимність, а до влади за допомогою німецького війська прийшов гетьман П. Скоропадський. Виникло нове національно-державне утворення — Українська Держава.

Висновки. Створення в 1917 р. у складі Генерального секретарства народної освіти театального відділу, а згодом і кінематографічної

секції, що входила до його складу, ознаменувало новий етап в історії розвитку українського кіномистецтва. Не маючи належного досвіду управління кіногалуззю (до Лютневої революції на теренах Російської імперії подібних держструктур не існувало), працівники згаданих установ тим не менш виконували значний обсяг завдань: здійснювали пошук приміщень для національних кінотеатрів, відповідного технічного обладнання, фільмів науково-популярного спрямування. Паралельно із цим відбувалася робота з організації і здійснення зйомок кінохроніки, проведення кіносеансів. У цей час була започаткована законотворча діяльність, що мала на меті упорядкувати кінопроцес. Хоча далеко не все із запланованого вдалося здійснити, але діяльність театального відділу і кіносекції заклала фундамент для подальшого розвитку національного мистецтва за доби Гетьманату.

Перспективи подальших досліджень — розвиток вітчизняного кіно в інших регіонах, подальше вивчення історії кіно за доби наступних національно-державних утворень: Української Держави, «другої» Української Народної Республіки.

Список посилань

- Відділ мистецтва (1917, Липень 27). *Робітнича газета*.
 Кінематограф для шкіл та гімназій Народ[нього] міністерства освіти (1918, Квітень 7). *Відродження*.
 Кінематографічна секція (1918, Квітень 10). *Відродження*.
 Миславський, В. Н. (2018). *Історія українського кіно 1896–1930: факти і документи* (Т. 1.) [монографія]. Дім Реклами.
 Осташко, Т. (1998) З історії літературно-мистецького життя в Україні за часів Центральної Ради. *Український історичний журнал*, 3, 24–38.
 Пуха, Л. Г. (1999). *Кінематограф і Лесь Курбас*. [монографія]. Сіач.
 Розовик, Д. (2002). *Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917–1920)*. [монографія]. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
 Росляк, Р. В. (2006). *Кіноосвіта в Україні (перша третина ХХ століття)*. [навчальний посібник]. ПП «ЕКМО».
 Станішевський, Ю., & Леоненко, Р. (2009). Театр у роки національних революцій та громадянської війни (1917–1922). В Г. Скрипник (Гол. ред.), *Історія українського театру: у 3 т.* (Т. 2 (1900–1945)). [колективна монографія]. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського.
 Т[оварист]во «Просвіта» імені Шевченка... (1918, Квітень 13). *Робітнича газета*.
 Театральний відділ при Генеральному секретарстві народної освіти (1917, Жовтень 13). *Нова Рада*.
 У неділю 21 квітня... (1918, Квітень 17). *Робітнича газета*.
Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2 т. (Т. 1: 4 березня — 9 грудня 1917 р.) (1996). В. Ф. Верстюк (Упорядн.). НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Наукова думка.

- Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2 т. (Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.) (1997). В. Ф. Верстюк (Упорядн.). НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Наукова думка.
- ЦДАВО України (а). Ф. 2201. Оп. 2. Спр. 586, Київ, Україна.
- ЦДАВО України (б). Ф. 2201. Оп. 4. Спр. 6, Київ, Україна.
- ЦДАВО України (с). Ф. 2201. Оп. 5. Спр. 24, Київ, Україна.
- ЦДАВО України (д). Ф. 2457. Оп. 1. Спр. 62, Київ, Україна.
- ЦДАВО України (е). Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 190, Київ, Україна.
- ЦДАВО України (ф). Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 199, Київ, Україна.
- ЦДАВО України (г). Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 200, Київ, Україна.

References

- Viddil mystetstva (1917, July 27). *Robitnycha hazeta*. [In Ukrainian].
- Kinematohraf dlia shkil ta himnazii Narod[noho] ministerstva osvity (1918, April 7). *Vidrodzhennia*. [In Ukrainian].
- Kinematohrafichna sektsiia (1918, April 10). *Vidrodzhennia*. [In Ukrainian].
- Myslavskyi, V. N. (2018). *Istoriia ukrainskoho kino 1896–1930: fakty i dokumenty*. (Vol. 1.) [monograph]. Dim Reklamy. [In Ukrainian].
- Ostashko, T. (1998) Z istorii literaturno-mystetskoho zhyttia v Ukraini za chasiv Tsentralnoi Rady. *Ukrainskyi storychnyi zhurnal*, 3, 24–38. [In Ukrainian].
- Pukha, L. H. (1999). *Kinematohraf i Les Kurbas*. [monograph]. Siiach. [In Ukrainian].
- Rozovyk, D. (2002). *Ukrainske kulturne vidrodzhennia v roky natsionalno-demokratychnoi revoliutsii (1917–1920)*. [monograph]. Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskyi universytet”. [In Ukrainian].
- Rosliak, R. V. (2006). *Kinoosvita v Ukraini (persha tretyna XX stolittia)*. [manual]. PP “EKMO”. [In Ukrainian].
- Stanishevskyi Yu., & Leonenko R. (2009). *Teatr u roky natsionalnykh revoliutsii ta hromadianskoi viiny (1917–1922). Istoriia ukrainskoho teatru: in 3 volumes*. (Vol. 2 (1900–1945)). [kolektyvna monohrafiia]. NAN Ukrainy, IMFE im. M. T. Rylskoho. [In Ukrainian].
- T[ovaryst]vo “Prosvita” imeni Shevchenka... (1918, April 13). *Robitnycha hazeta*. [In Ukrainian].
- Teatralnyi viddil pry Heneralnomu sekretarstvi narodnoi osvity (1917, October 13). *Nova Rada*. [In Ukrainian].
- U nediliu 21 kvitnia... (1918, April 17). *Robitnycha hazeta*. [In Ukrainian].
- Ukrainska Tsentralna Rada: Dokumenty i materialy. U 2 t.* (Vol. 1: 4 March — 9 December 1917). (1996). V. F. Verstiuk (Comp.). NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy. Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Ukrainska Tsentralna Rada: Dokumenty i materialy. U 2 t.* (Vol. 2: 10 December 1917 r. — 29 April 1918). (1997). V. F. Verstiuk (Comp.). NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy. Naukova dumka. [In Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy* (a). F. 2201. Op. 2. Spr. 586, Kyiv, Ukraine [In Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy* (b). F. 2201. Op. 4. Spr. 6, Kyiv, Ukraine [In Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy* (c). F. 2201. Op. 5. Spr. 24, Kyiv, Ukraine [In Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy* (d). F. 2457. Op. 1. Spr. 62, Kyiv, Ukraine [In Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy* (e). F. 2581. Op. 1. Spr. 190, Kyiv, Ukraine [In Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy* (f). F. 2581. Op. 1. Spr. 199, Kyiv, Ukraine [In Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy* (g). F. 2581. Op. 1. Spr. 200, Kyiv, Ukraine [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 24.07.2024

Р. В. Росляк

кандидат мистецтвознавства, доцент, провідний науковий співробітник, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, м. Київ, Україна

R. Rosliak

Candidate of Art Criticism, Associate Professor, Leading Researcher, M. T. Rylskyi Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine